

ЕТНОПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ КУРСУ «ДИЗАЙН ТА МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО»

Гервас Ольга Геннадіївна

Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

м. Умань

У статті висвітлені роль, місце та актуальність впровадження етнопедагогічних аспектів у в зміст професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дизайну.

Ключові слова :етнопедагогіка, монументально-декоративне мистецтво, Трипільська кераміка, етнодизайн, фахівець у галузі дизайну.

The article highlights the role, place and relevance of the implementation of ethnopedagogical aspects in the content of the training of future specialists in the field of design.

Key words: ethnopedagogy, monumental and decorative art, Trypillya ceramics, ethnodizayn, specialist in the field of design.

Постановка й обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна українська педагогіка має тисячолітнє підґрунтя та творчу спадковість у своєму розвитку, яку їй задає зміст, форми та методи української народної педагогіки та етнопедагогіки. У процесі формування українського етносу, території його проживання, мови, культури, етнічної держави формувалися педагогічні засади і погляди нашого народу. Поява сім'ї, роду, становлення відтворюючого господарства, розвиток землеробства вимагало створювати систему виховання молодого покоління, передавати їм набутий досвід попередніми поколіннями. Територія України входить у той етнокультурний простір, де відбувалися процеси становлення індоєвропейських, праслов'янських і слов'янських етнічних утворень[1, 5].

Південно-східне крило індоєвропейських груп успадкувало якоюсь мірою досягнення Трипільської культури, яка за доби енеоліту (V — початок III тис. до н.е.) на території України визначається високим злетом землеробства, общинних ремесл, особливо гончарства, виникненням

протоміст, де нерідко проживало по декілька тисяч жителів [1, 4]. У таких природно-соціальних та історичних умовах виникала народна педагогіка українців зі своїми традиціями, принципами, методами і формами.

Українська народна педагогіка стала системою емпіричних знань, засобів, принципів та вмінь, що були вироблені народом і застосовувалися ним у навчанні і вихованні підростаючих поколінь. Вона передувала педагогічній науці і стала її основним першоджерелом [5].

Відомий вітчизняний педагог сучасності В.А. Мосіяшенко зауважує: «Народна педагогіка — це усний багатотомний підручник виховання і навчання дітей, що з найдавніших часів зберігається в пам'яті народу і передається від покоління до покоління...Сьогодні народна педагогіка стала невичерпною скарбницею навчальних і виховних засобів вітчизняної педагогіки, основними серед яких є рідна мова, фольклор, міфологія, символіка, народне мистецтво, національні традиції, звичаї, обряди, народні ігри та іграшки тощо» [4].

Народна педагогіка нагромаджувала життєвий досвід українського народу, а етнопедагогіка стала наукою про тисячолітній народний досвід виховання і навчання підростаючих поколінь, виховну мудрість нашої етнічної спільності людей. Поняття «етнопедагогіка» і «народна педагогіка» не синоніми, остання виступає як предмет вивчення першої.

Аналіз наукових досліджень. Вітчизняна педагогіка вже має певні напрацювання в цьому напрямі. Останні дослідження в педагогіці підтверджують, що розв'язання даної проблеми цікавить багатьох науковців.

У дослідженнях вітчизняних вчених є певні напрацювання в цьому напрямі. Починаючи з перших років незалежності України, в педагогічних дослідженнях переважають спрямування на вивчення вічних цінностей українського народу, що відповідають його ментальності, національному характеру, світогляду. На нашу думку, дуже цінними є сучасні праці академіка АПН України М. Стельмаховича, професорів І. Беха, О.

Вишневецького, В. Євтуха, М. Євтуха, Г. Лозко, П. Ігнатенка, П. Кононенка, В. Кононенка, А. Кузьмінського, В. Кузя, А. Марушкевич, Ю. Руденка, В. Мосіяшенка, В. Скуратівського, О. Сухомлинської, Є. Савявко та ін.

Мета та завдання статті полягає у здійсненні аналізу та узагальненні етнопедагогічних аспектів підготовки майбутніх фахівців у галузі дизайну у процесі вивчення курсу «Дизайн та монументально-декоративне мистецтво».

Виклад основного матеріалу. *Етнопедагогіка* — галузь педагогіки, що включає в себе емпіричні педагогічні знання, навички, досвід певного етносу у вихованні підростаючого покоління. В етнопедагогіці загальнолюдські надбання трудового, етичного, естетичного виховання втілюються в системі виховання даного народу[5].

Завдання етнопедагогіки полягає в тому, щоб людина засвоїла широке коло правил і навичок співжиття у суспільстві, оволодівши перш за все духовними надбаннями рідного народу. Формування гармонійно розвиненої особи, цілісної особистості відбувається на основі засвоєння людиною історично надбаних рідним народом знань і етнічних норм у таких сферах духовності як народний світогляд, народна філософія, народна ідеологія, народна мораль, етика, народна естетика та інших сферах народної духовної культури[3, 5].

Після тривалого періоду ігнорування і заборони в Україні національної системи нині виховання в навчальних закладах стає на шлях відродження, науково-педагогічного осмислення і обґрунтування. По-новому осмислюється значення і роль етнопедагогіки у вихованні майбутніх громадян Української держави. Прийняття нового закону про освіту надало процесам етнопедагогічного відродження цілеспрямованого характеру на державних засадах.

У 60-х роках ХХ століття Генадієм Волковим у педагогічну науку запроваджено термін «етнопедагогіка». Якщо поняття «народна педагогіка» охоплює емпіричні педагогічні знання без належності до конкретної етнічної

спільноти, то поняття «етнопедагогіка» пов'язане з конкретною етнічною належністю педагогічних традицій. Вона досліджує можливості й ефективні шляхи реалізації прогресивних педагогічних ідей народу в сучасній науково-педагогічній практиці, способи встановлення контактів народної педагогічної мудрості з педагогічною наукою, аналізує педагогічне значення явищ народного життя і визначає їх відповідність сучасним завданням виховання.

Пездемковская Р.В. каже, що такий напрямок, як наукова педагогіка, містить в своїй основі сучасні знання і результати досліджень. Народний підхід бере за фундамент буденні, життєві знання. Тому вона вважає, що при вивченні етнопедагогіки об'єктом слід вважати народну культуру. Вона не містить наукових знань про традиційному вихованні. Предмет етнопедагогіки, на думку Пездемковской Р.В., має досить широкий соціальний зміст. Він полягає в традиційному народному вихованні [4].

У процесі вивчення етнопедагогіки ставляться певні цілі і завдання. Знаючи їх, можна глибше вникнути в суть цієї науки. Мета етнопедагогіки полягає у прищепленні підростаючому поколінню системи цінностей, громадянської свідомості, основні принципи якого були вироблені за час існування нашого народу. Застосування в освітньому процесі традицій різних народів, що населяють нашу країну, є пріоритетом. Творче натхнення може застосовуватися у різних сферах діяльності. Етнопедагогіка розвиває здібності дітей, стимулює їх самовираження і таланти [5].

Для досягнення цих цілей вирішуються певні завдання. До них відноситься в першу чергу вивчення підходів народу до виховання. Завдання етнопедагогіки полягають також в актуалізації таких методик і прийомів з урахуванням особливостей суспільства, пошуку шляхів і підходів у здійсненні такої роботи.

Для досягнення своїх цілей і розв'язання завдань застосовуються певні засоби етнопедагогіки. Вони дещо специфічні, що й виділяє представлену науку в окремий напрямок. До числа основних підходів передачі знань за

допомогою етнопедagogіки є роз'яснення, переконання, приклад. Етнопедagogіка – це дієве напрям в освітньому процесі. Одним з найефективніших засобів етнопедagogіки є творчість.

У добу відродження та піднесення національної свідомості на особливу увагу заслуговує питання розв'язання завдань етнопедagogіки засобами етнодизайну. Поняття «етнодизайн» ще не до кінця сформульоване науковцями, бо лише недавно стало предметом теоретичних досліджень та наукових дискусій. Але проблема етнодизайну виокремлено у працях А. І. Бровченка, Л. А. Корницької, Л. В. Оршанського, Р. М. Силка, В. П. Тименка, які приділяють провідну увагу навчанню та вихованню на основі національної культури, декоративно-вжиткового мистецтва і дизайну у професійній освіті.

На II Міжнародному конгресі у Полтаві «Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст» доктор педагогічних наук, професор, член-кориспонтент Національної академії педагогічних наук В. Г. Бутенко, зазначив, що етнодизайн – це духовна категорія, джерело для звершення духовного потенціалу особистості, від суто прагматичного до осмислення життя. В своїй доповіді «Етнодизайн: етнокультурне коріння та глобалізаційна крона» доктор філософії, професор Ю. Л. Афанасьєв висловив дискусійну думку, що етнодизайн, це перехідний період, між декоративно-прикладним мистецтвом та національним дизайном.

Отже, етнодизайн – це багатогранне поняття, формотворення і декор з урахуванням національних традицій, що гармонійно інтегрує в собі духовні, культурні, мистецькі, художні, проектні, технічні та етно- національні особливості. Етнодизайн – джерело духовного потенціалу особистості, в якому поєдналися традиційне декоративно-вжиткове мистецтво і сучасні промислові технології [5].

Аналізуючи історичний досвід навчання студентів етнодизайну, ми можемо відмітити, що проблема повноцінного використання етнодизайну не є

новою. Особливо значущим виявився теоретико-емпіричний досвід Готфріда Земпера (1803–1879), видатного німецького архітектора, інженера, теоретика мистецтва, педагога, праці якого вплинули на становлення і розвиток теорії художнього формотворення кінця XIX ст. Ним були сформульовані конкретні пропозиції щодо шляхів реформування художньо-промислової освіти на підґрунті системних досліджень у галузі прикладного мистецтва [2, 5].

В умовах сучасного українського суспільства і освіти, зорієнтованих на розвиток творчої особистості, вихованої на гуманістичних цінностях з урахуванням надбань національної культури, професійна підготовка студентів спеціальності «Професійна освіта. Дизайн», на нашу думку, має здійснюватись на засадах етнодизайну.

Необхідна подальша розробка змісту українського етнодизайну, організаційних форм його реалізації. Важливо продумати й експериментально апробувати методично-процесуальне забезпечення дизайн-освітнього процесу, а також сприятливе предметно-розвивальне середовище у професійних закладах дизайн-освіти. Все це ефективні педагогічні умови, які є необхідними й достатніми для формування сучасних українських дизайнерів в освітній сфері [2].

Прикладами реалізації даної проблеми є введення до змісту навчальних програм дисциплін розділів та тем етнодизайнерського напрямку. Так наприклад, в програмі дисципліни «Дизайн та монументально-декоративне мистецтво» фахової підготовки спеціалістів «Професійна освіта. Дизайн» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, у змістовому модулі «Монументально-декоративне мистецтво» декілька тем безпосередньо пов'язані із українським етнодизайном. Метою цієї дисципліни являється не тільки вивчення, систематизація і поглиблення знань із сучасного дизайну, монументально-декоративного мистецтва, українського етносу, а й піднесення рівня національної свідомості і духовності. Концептуальною ідеєю курсу «Дизайн та монументально-декоративне

мистецтво» наступна: культура повинна мати національний характер, а дизайн в Україні повинен бути – українським дизайном.

При вивченні майбутніми фахівцями у галузі дизайну даного курсу, особлива увага приділяється особливостям етнодизайну, характерного Уманському регіону. Так при розкритті теми «Кераміка та гончарство», багато часу відведено на вивчення надбань Трипільської культури, деякі із яких були знайдені поблизу м.Умані у селищах: Легедзино; Добровиди, Тальянки, Сушківка, Чечельник, Майданецьке, Томашівка тощо.

Про Трипільську культуру впродовж останніх років ведеться багато дискусій у наукових колах, поміж політиків, ідеологів. Точаться суперечки в середовищі її шанувальників. У 2003 році товариство “Просвіта” провела кілька наукових конференцій із метою глибше осягнути таємниці цієї видатної цивілізації, що бентежить уяву прискіпливих дошукувальників правдивої історичної давнини нашої Вітчизни. Уже понад століття вчені, не лише українські, а й багатьох країн світу, намагаються переконати людство, як постала ця унікальна археологічна культура, що проіснувала 2700 років винятковою етнокультурною цілістю й, безсумнівно, вплинула на формування та духовний розвиток європейських народів.

Трипільська культура не залишила після себе ні пірамід, ні величних храмів, ні кам'яних палаців, а її матеріальна спадщина, всі свідчення існування понад шість тисячоліть заховані в землі. Археологи вирізнили 17 типів посуду різного призначення — кухонний, господарський, ритуальний і виявили в житлах близько 300 посудин для побутових потреб. Умільці володіли секретами високоякісного випалювання посуду у двоярусних горнах. Існували гончарні центри. Відомі спеціальні майстерні у трипільських селищах Уланівка, Шкарівка, Веселий Кут (Черкащина), Кліщів, Тростянець (Поділля). Велика кількість деревини давала змогу виготовляти ткацькі, кушнірські верстати, хатне начиння.

Трипільська кераміка. Випалена на вогні глина була першим штучним матеріалом. Виготовлення глиняного посуду стало чи не найбільшим досягненням наших пращурів. Саме кераміка є однією з найколеритніших сторінок трипільської культури. Попри найзагальніші, візиткові риси, має вона і яскраві окремоплемінні варіанти. За формою посуду, сировиною, технологією виготовлення, способами та видами оздоблення визначають час та місце виробництва посуду, його ареал, загальний ступінь культури людей, що його виготовили. Наразі доведено, що племена мисливців і рибалок виготовляли господарський посуд, оздоблений штампованим орнаментом, а трипільські племена землеробів і скотарів — плоскодонний зі спірально-меандровим орнаментом.

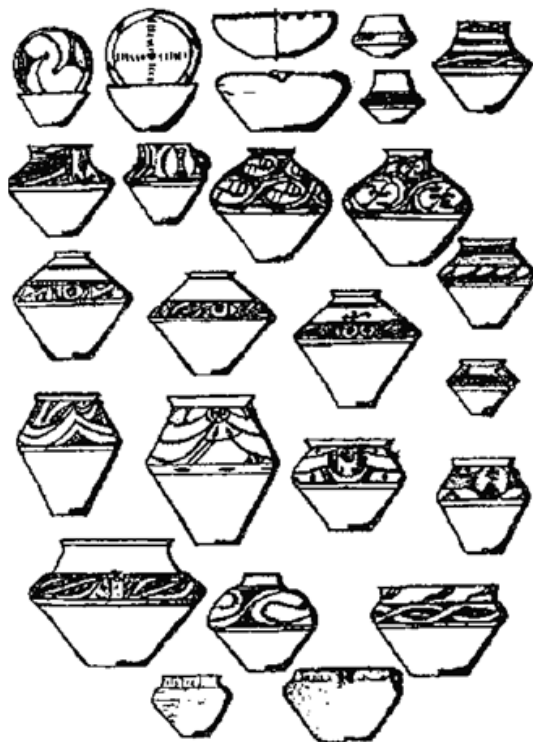
Масштаби керамічного виробництва вражають, однак справжньої майстерності і довершеності трипільці, зокрема племена Придністров'я, досягли у оздобленні посуду. Спостерігаємо щонайменше десять типів візерунку: однобічний, двобічний, статичний, динамічний, перемінний, в основному геометричний.

Слід наголосити, що трипільський кольоровий розпис кераміки — то явище унікальне, яке практично не повторюється в інших культурах. На думку багатьох дослідників, трипільська орнаментика мала релігійно-магічне навантаження і використовувалась як своєрідний запис світоглядної інформації. Коли дивишся на прикарпатські писанки та килимові візерунки Поділля, спадає на думку, а чи не передалися генетично нашим сучасникам, носіям наступних культур, вміння, здібності, творчість і майстерність трипільського ужиткового мистецтва.

Самі за себе промовляють обшири, на яких знайдена антропо- та зооморфна пластика: Лука-Врубловецька на Дністрі, Сушківка на Уманщині, Усатове на Одещині, Гренівка на Кіровоградщині, Шипинці на Буковині, Троянів на Житомирщині, Гребені на Київщині, Кошилівці на Тернопіллі, Озаринці на Вінниччині. До цього переліку можна додати чимало інших

географічних назв. На особливу увагу заслуговують теракотові жіночі статуетки з підкреслено жіночими формами тіла, а також фігурки жінок із немовлям — так звані трипільські мадонни.

Для орнаментативної трипільської кераміки характерні трьохярусні композиції, які свідчать про триярусний поділ світу на землю, небо та "небеса" (або "верхнє небо"), якими управляла велика космічна володарка. Вона зображалася на посуді у вигляді "личин" з очима-сонцями.

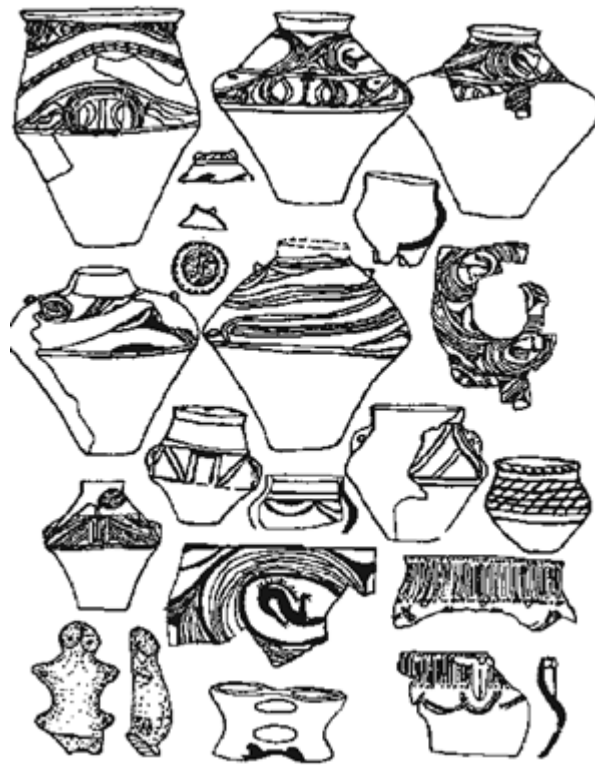

Мал.1. Кераміка трипільського поселення Тальянки.

У світогляд трипільців ввійшли всі чотири виміри: довжина, ширина (земля розорана "повздовж і поперек"), висота (висота світу, який зникає в "небесах"), час (безперервний рух світу). Орнаментативна трипільська кераміка була суспільним явищем, яке давало можливість розповісти про відношення до світу та об'єднати людей для різних спільних дій. Вона складалася із окремих знакових систем, розвивалася самостійно, являла собою один із центрів розвитку піктографії і існувала в першу чергу як засіб магічного спілкування з вищими силами.

Трипільську кераміку за якістю перевершували лише китайські вироби, але й вони програвали у оздобленні орнаментом. Малюнки на гончарних

виробах переважно мають вигляд спіралі та її елементів у сполученні з різними знаками, серед яких трапляються зображення сонця, місяця, тварин і рослин. Трипільські піктографічні знакові системи, за дослідженнями вчених, ще не були справжньою писемністю, тобто не передавали графічно слова, вони були підказкою тому, хто говорив, засобом для кращого запам'ятовування і відтворення якихось повідомлень.

Мал.2. Кераміка трипільського поселення Чечельник.

У загальній системі орнаменталізації глиняного посуду трипільців виділяють щонайменше 18 схем: хрестовидні; фістонні; метопні і тангентні композиції; горизонтальні S-видні та похилі дуги; вертикально роз'єднані і так звані негативні овали; совиний лик; волюти з листочками на кінцях; трикутники з витягнутими вершинами; так звана лицьова схема; хвилясті стрічки; коса сітка; фриз; комети; концентричні кола; похилі дуги; канелюри; меандри тощо. Звичайно, трипільська культура знала локальні способи орнаменталізації посуду.

Вивчення студентами спеціальності «Професійна освіта. Дизайн» досягнень Трипільської культури та виконання практичних робіт по виготовленню елементів художньо-естетичного предметного середовища, якісно вплинуло на формування проектної художньо-естетичної культури, національної самосвідомості та стала складовою їхньої професійної підготовки. Якість художньо-естетичного середовища дозволяє посилити виразність культурної комунікації за рахунок локальних мистецьких реалій, орієнтуючи студентів не на механічне запам'ятовування інформації, а на активне творче освоєння мистецтва рідного краю.

Професійна підготовка студентів спеціальності «Професійна освіта. Дизайн» з використанням етнодизайну здійснюється методами, що визначають її гуманітарну і культурологічну спрямованість, а саме: інтеграція і діалог, особистісно-орієнтований і ціннісний підходи, відродження культурних традицій у творчій художній етнодизайнерській діяльності тощо.

Освоєння цінностей минулого, що успадковується, і пристосування до нових соціокультурних потреб, виступають важливим проявом культуротворчого процесу, який має спрямування на досягнення мети: розширення впливу реально діючого поля етнодизайну на особистість студента; прилучення студентів до його багатоманітного світу, формування ціннісного ставлення до нього; розвиток інтересів, здібностей, творчої індивідуальності у вищому навчальному закладі.

Висновок. Виходячи з окреслених концептуальних положень національної освіти у галузі етнопедагогіки і концептуальних ідей щодо професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі дизайну ми визначили такі концептуальні засади:

– пріоритетною задачею у процесі вивчення курсу «Дизайн та монументально-декоративне мистецтво» є необхідність допомогти студентам знайти себе в мистецтві і технології, поєднувати традиції і сучасність;

- розкриття індивідуального потенціалу обдарованої особистості у процесі навчання етнодизайну;
- використання групових форм роботи та їх організація у процесі етнодизайнерської діяльності;
- залучення студентів до творчих об'єднань (лекційні заняття в музеях, майстер-класи народних майстрів, участь у виставках, етнофестивалях, конкурсах) та співпраця в системі дизайн-освіти;
- організаційно-педагогічні умови оптимізації впровадження етнодизайну у процесі вивчення студентами спеціальності «Професійна освіта. Дизайн» курсу «Дизайн та монументально-декоративне мистецтво».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будник, О. Особливості української етнопедагогіки [Текст] / О. Будник // Дайджест: Школа-парк педагогічних ідей та технологій. – 2002. – № 2. – С. 116-118.2.
2. Бровченко А. І. Формування фахової компетентності з основ етнодизайну у майбутніх учителів трудового навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / А. І. Бровченко. – К., 2011. – 21 с.
3. Волков Г.Н. Этнопедагогика: Учеб. для студ. сред. и высш. пед. учеб. Заведений / Г.Н. Волков. — М.: Издательский центр «Академия», 1999. — 168 с.
4. Мосіяшенко В.А. Українська етнопедагогіка: Навч. посіб, / В.А. Мосіяшенко. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. — 176 с.
5. Паламарчук Л.Б. Хрестоматія з етнопедагогіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / уклад.: Л.Б. Паламарчук, Т.О. Горохова. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — 416 с.
6. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка / М.Г. Стельмахович. — К. : ІЗМН, 1997. — С. 8–15.